

طراحی مدل پورتفولیوی کارآفرینی (مورد مطالعه: کارآفرینی پورتفولیو در شهر اصفهان)

علی صفری*^۱، آرزو خواجه پور^۲، علی شائمی^۳

۱. استادیار گروه مدیریت دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان

۲. استادیار گروه مدیریت دانشکده علوم اداری و اقتصاد دانشگاه اصفهان

۳. کارشناسی ارشد مدیریت کارآفرینی گرایش کسب و کار جدید دانشگاه اصفهان

تاریخ دریافت: ۹۴/۷/۱۴

تاریخ تصویب: ۹۴/۱۲/۲۴

چکیده

این پژوهش به دنبال طراحی مدل پورتفولیوی کارآفرینی و تحلیل اثر سرمایه اجتماعی، تجربه و دانش پیشین، منابع مالی و سرمایه انسانی فرد کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی و همچنین تأثیر پورتفولیوی کارآفرینی بر تشخیص فرصت‌های جدید و رشد و توسعه کسب و کارهاست. این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و براساس ماهیت و روش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام کارآفرینان پورتفولیو در سطح شهر اصفهان می‌شود که پورتفولیوی کارآفرینی ایجاد کرده‌اند و تعداد آن‌ها تقریباً ۲۸۰ نفر است. برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته بود که روایی و پایایی آن تأیید شده است. نتایج بیان می‌کند سرمایه اجتماعی، دانش و تجربه پیشین و منابع در دسترس فرد کارآفرین تأثیر مثبت و معناداری بر پورتفولیوی کارآفرینی دارد و پورتفولیوی کارآفرینی نیز تأثیر مثبت و معناداری بر رشد و توسعه کسب و کارها و تشخیص فرصت‌های جدید دارد.

واژه‌های کلیدی: اصفهان، پورتفولیوی کارآفرینی، تشخیص فرصت، دانش و تجربه پیشین، سرمایه اجتماعی.

مقدمه

عوامل بسیاری بر تصمیم فرد در راه‌اندازی کسب‌وکاری جدید یا استخدام‌شدن در یک سازمان تأثیر می‌گذارد (Castano et al., 2015: 1- 5)، اما افراد پس از نگاهی به وضعیت جهانی اقتصاد به این باور می‌رسند که رشد کارآفرینی و فرهنگ کارآفرینانه تنها چاره برای بهبود وضعیت امروزی اقتصاد کشورها و پیشگیری از وخامت حال فرداست (دهقانپور، ۱۳۸۱: ۴).

پورتفولیوی کارآفرینی یک زمینه درحال رشد در حوزه کارآفرینی است و به این واقعیت اشاره دارد که برخی از کارآفرینان به‌منظور کاهش ریسک تجاری، وجود ایده‌های متفاوت و... کسب‌وکارهای متعدد ایجاد می‌کنند و مالکیت حداقل دو کسب‌وکار مختلف را در یک زمان واحد دارند. همچنین، آن‌ها از ایده‌پردازی فراتر می‌روند و کسب‌وکارهای متعدد و جدید راه‌اندازی و اداره می‌کنند. پورتفولیوی کارآفرینی که با استفاده از تجارب و دانش پیشین کارآفرینان و همچنین منابع موجود در اختیار آن‌ها به حقیقت می‌پیوندد، راهی است که به تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه جدید و خلق و راه‌اندازی کسب‌وکارهای جدید منجر می‌شود و پویایی و تحرک و سودآوری و بهره‌وری را به‌دنبال دارد. کارآفرینان تازه‌کار، کارآفرینانی هستند که اولین کسب‌وکار خود را راه‌اندازی کرده‌اند، درحالی‌که کارآفرینان سریالی تجربه حداقل دو کسب‌وکار مختلف را یکی پس از دیگری دارند و کارآفرینان پورتفولیو، مالکان بیش از یک کسب‌وکار در یک زمان هستند (Psych & Plate, 2010: 1- 15). این پژوهش با بررسی عوامل مهم‌تر و پرتکرار تأثیرگذار بر پورتفولیوی کارآفرینی و تأثیرپذیر از آن، راهکارهایی به‌منظور حفظ و بقای کسب‌وکارهای راه‌اندازی‌شده و رشد و توسعه آن‌ها ارائه می‌دهد. همچنین، در راستای ترغیب کارآفرینان به سوی ایجاد کسب‌وکارهای متعدد و تبدیل‌شدن به کارآفرینان پورتفولیو، از طریق آگاه‌سازی آن‌ها از توانمندی‌ها و دارایی‌های در اختیار آن‌ها مفید است.

بررسی مطالعات انجام‌گرفته در زمینه پورتفولیوی کارآفرینی نشان می‌دهد تعدادی از مطالعات کارآفرینی پورتفولیو و کسب‌وکارهای متعدد را به‌صورت کلی توصیف و بررسی کرده‌اند. بیشتر مطالعات پیشین، پورتفولیوی کارآفرینی را به‌صورت توصیفی بررسی کرده‌اند و به عوامل تأثیرگذار و تأثیرپذیر پورتفولیوی کارآفرینی به‌صورت هم‌زمان کمتر توجه شده است. همچنین، در ایران (براساس تحقیقات نویسندگان) تحقیقاتی درمورد کارآفرینی پورتفولیو گزارش نشده است. این پژوهش به‌دنبال طراحی مدل پورتفولیوی کارآفرینی است.

مروری بر مبانی نظری و پیشینه تحقیق پورتفولیوی کارآفرینی

کارآفرینی فرصت‌های جدیدی را برای کارآفرینان ایجاد می‌کند تا درآمد و سرمایه خود را افزایش دهند و همچنین با ایجاد مؤسسات جدید و کسب‌وکارهای کوچک و متوسط، استانداردهای زندگی را بهبود بخشند (ادیب و اربط، ۱۳۹۳: ۴۴۸). وستهدو رایت (۱۹۹۶) مفهوم پورتفولیوی کارآفرینی را ارائه دادند. البته این مفهوم با اصطلاحات دیگری در ادبیات موضوع نیز شناخته می‌شود؛ مانند تأسیس کسب‌وکارهای متعدد^۱ (Donckels et al., 1987: 48- 63)، کسب‌وکارهای موازی^۲ (Alsos & Kolvereid, 1998: 101- 114)، کسب‌وکارهای متعدد^۳ (Scott & Rosa, 1996: 448- 469)، کارآفرینی‌های متعدد متخصص^۴ (Sarasvathy, 2001: 243- 263). البته برخی پژوهشگران مانند کارتر و همکاران (۲۰۰۴) در تحقیق خود از واژه کارآفرین پورتفولیو برای اشاره به مالکان کسب‌وکارهایی که منافع کسب‌وکارهای دیگر را نیز نگه می‌دارند، استفاده کرده‌اند. کثرت سازمان‌ها، کارآفرین پورتفولیو را به ساخت دارایی‌هایی قادر می‌سازد که در ایجاد کسب‌وکارها، شغل‌ها و رشد بیشتر به کار می‌آیند. این دارایی‌ها نیاز کارآفرین را به تأمین مالی کاهش می‌دهد؛ بنابراین، جست‌وجوی فرصت‌ها برای وی تسهیل می‌شود. تجربه‌های پیشین موجب می‌شود کارآفرین پورتفولیو فرصت‌ها را هرچه سریع‌تر کشف و تصاحب کند و آن‌ها را به کسب‌وکار تبدیل کند. در نتیجه، کارآفرین پورتفولیو خلاق‌تر است و همچنین هنگام درک و کشف فرصت‌ها، ریسک‌پذیرتر است (Balunywa, 2009). پورتفولیوی کارآفرینی از طریق وجود کسب‌وکارهای متعدد و ایجاد تنوع در فعالیت کارآفرینی، مالکیت و اداره همزمان چند کسب‌وکار، حداکثرسازی ثروت از طریق تنوع در فعالیت‌ها و داشتن خلاقیت در کسب‌وکارهای متنوع سنجیده می‌شود (Iacobucci & Rosa, 2003).

-
1. Multiple Businesses Founders
 2. Parallel Businesses Founders
 3. Multiple Businesses Owners
 4. Expert Entrepreneurs

عوامل تأثیرگذار بر پورتفولیوی کارآفرینی (پیشایندهای پورتفولیوی کارآفرینی)

عوامل بسیاری بر پورتفولیوهای کارآفرینی مؤثرند که شامل منابع سازمانی و فناورانه‌ای، موانع پیش روی پورتفولیوی کارآفرینی، سرمایه اجتماعی، دانش و تجربه پیشین، منابع مالی و انسانی می‌شود. در این پژوهش، مهم‌ترین این عوامل بررسی می‌شود که شامل سرمایه اجتماعی، دانش و تجربه پیشین و منابع در دسترس کارآفرین پورتفولیو است.

سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی شامل جمع منابع بالقوه و بالفعل نهفته در ارتباطهاست که از شبکه روابط افراد یا واحدهای اجتماعی مشتق می‌شود و به همین واسطه در دسترس آن‌ها قرار می‌گیرد (Stam et al., 2014: 152-173). در تعریفی دیگر، سرمایه اجتماعی عبارت است از جمع منابع واقعی یا مجازی که به یک فرد یا گروه با عضویت در یک شبکه پایدار از روابط کم و بیش رسمی تعلق می‌گیرد (امینی‌نژاد و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۳). محققان دریافته‌اند ارتباطات بهتر، احتمال موفقیت کسب‌وکار جدید را افزایش می‌دهد (Moyes et al., 2015: 11-21). کارآفرینان مستقر در گروه‌های اجتماعی که سرمایه اجتماعی بیشتری دارند به احتمال زیاد می‌توانند به‌طور مؤثر کسب‌وکارهای جدید ایجاد کنند و از آن بهره ببرند (Burt, 2000: 75). ویکلند و شفرد (۲۰۰۸) در پژوهشی به این نتیجه دست یافتند که مؤسسان کسب‌وکارها به‌علت سرمایه اجتماعی خود، پورتفولیوی کارآفرینی را برمی‌گزینند. مالکان کسب‌وکارها از سرمایه اجتماعی و دانش خود درباره بازار برای پرکردن خلأهای موجود و بهبود کسب‌وکار استفاده می‌کنند (Moyes et al., 2015: 11-21). کاستانو و همکاران (۲۰۱۵) بیان کردند سرمایه اجتماعی و فرهنگی و اقتصادی در کل اثر مثبت و معناداری بر کارآفرینی دارد. موریش (۲۰۰۸) نیز سرمایه اجتماعی کارآفرین را بر پورتفولیوی کارآفرینی مؤثر می‌داند. براین اساس، فرضیه نخست این‌گونه مطرح می‌شود: سرمایه اجتماعی کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیر دارد.

دانش و تجربه پیشین کارآفرین

ممکن است هر نوع تجربه کاری مفید باشد، اما تجربه کار قبلی در زمینه راه‌اندازی کسب‌وکارها بیشترین ارتباط را با کارآفرین دارد، زیرا تجربه قبلی منعکس‌کننده یادگیری اوست (Marilyn et

597- 583: 2013). اطلاعات پیشین بر توانایی کارآفرین برای ادراک، تخمین، تفسیر و به کارگیری اطلاعات جدید تأثیر می‌گذارد (حاجیزاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۶۱۶). دانش پیشین فرد، نتیجه تجربه کاری و عمومی فرد، تحصیلات، آموزش یا ابزارهای دیگر است (Shepherd & DeTienne, 2005: 91- 112). دانش و تجربه پیشین کارآفرین در سه زیرمجموعه تجربه کاری سابق، آموزش و تحصیل و دانش سابق فرد از بازار و مشتری و محصول بیان می‌شود. تجربه راه‌اندازی کسب‌وکار سابق، دانشی ضمنی فراهم می‌آورد که تصمیم‌گیری درمورد فرصت‌های کسب‌وکار را در شرایط عدم قطعیت و فشار زمانی تسهیل می‌کند (Saraswathy, 2001: 243- 263). افراد با دانش اکتسابی درباره تحصیلات و آموزش، اطلاعات جدید را بهتر از دیگران جذب می‌کنند که این امر موجب افزایش ایده‌های کسب‌وکار و راه‌اندازی آن می‌شود (Ozgen, 2003: 19). افرادی که دانش، مهارت و تجربه لازم را برای ایجاد کسب‌وکاری جدید دارند، نسبت به دیگران بیشتر در راه‌اندازی کسب‌وکاری جدید شرکت می‌کنند (Honjo, 2015: 88- 101). هونین و تیهولا (۲۰۰۷) در پژوهشی نتیجه گرفتند تجربه راه‌اندازی کسب‌وکارها موجب گسترش دانش کارآفرینانه می‌شود که راهی برای سازماندهی و مدیریت کسب‌وکارهای تازه تأسیس به شمار می‌آید. براین اساس، فرضیه دوم این‌گونه تدوین می‌شود: دانش و تجربه پیشین فرد کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیر دارد.

منابع در دسترس فرد کارآفرین

مهم‌ترین منابع در دسترس کارآفرینان پورتفولیو، منابع انسانی و منابع مالی هستند. یافته‌های پژوهش‌های پیشین بیان می‌کند سرمایه انسانی عامل اصلی و مهم در تصمیم‌گیری برای شروع کسب‌وکاری جدید است (Honjo, 2015: 88- 101).

سرمایه انسانی بیش از هر عامل دیگری بر رشد و بقای سازمانی تأثیرگذار است (Cohen & Soto, 2007: 51- 76). منظور از سرمایه انسانی، سطح دانش فردی است که کارکنان یک سازمان از آن برخوردارند. این دانش معمولاً به صورت ضمنی و آشکار است که از طریق فرایندهای آموزشی و عملی رسمی یا غیررسمی کسب می‌شود و در فعالیت‌های افراد تجسم می‌یابد (Ramirez et al., 2007: 732- 748). سرمایه انسانی تنها سرمایه‌ای است که با استفاده بیشتر، کاهش نمی‌یابد و

به صورت فزاینده، گسترش پیدا می کند (Chandler & Hanks, 1998: 353- 369). از نظر او کباساران و همکاران (۲۰۰۳) کارآفرینان با سطوح متنوع تری از سرمایه انسانی، توانایی نفوذ در شبکه های اطلاعاتی و منابع قوی را دارند. از این رو، سرمایه انسانی تعیین کننده چگونگی دستیابی کارآفرینان به منابع ارزشمند است. همچنین، تأمین مالی بخش مهمی از موفقیت کسب و کار است و یکی دیگر از مهم ترین منابع کارآفرین برای پورتفولیوی کارآفرینی است. تأمین مالی فرایندی است که در آن مدیران کسب و کارها اقداماتی را برای فراهم کردن منابع مالی لازم انجام می دهند (کریمی و بوذرجمهری، ۱۳۹۳: ۴۶۷). در دسترس بودن سرمایه مالی ممکن است بر عملکرد کسب و کار جدید با ایجاد سپری در برابر شوک های تصادفی اقتصادی تأثیر بگذارد (Williams, 2013: 2612- 2618).

کارآفرینان پورتفولیو می توانند منابع مالی داخلی خود را در کسب و کارهای موجود برای سرمایه گذاری های جدید به کار ببرند و همچنین می توانند از منابع مالی مشتریان و عرضه کنندگان در کسب و کارهای موجود استفاده کنند. کارآفرینان پورتفولیو می توانند از تجربه کسب و کارهای قبلی خود برای به دست آوردن سرمایه اولیه بیشتر برای راه اندازی کسب و کار جدید استفاده کنند. کارآفرینان پورتفولیو در یک کسب و کار مستقل صاحب سهام هستند و این مسئله وثیقه ای برای تأمین مالی بانک در نظر گرفته می شود؛ بنابراین، دسترسی کارآفرینان پورتفولیو به این نوع از منابع مالی بیشتر است (Morrish, 2008: 1- 642). بر این اساس، فرضیه سوم این گونه تدوین می شود: منابع در دسترس کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیر دارد.

عوامل تأثیر پذیر از پورتفولیوی کارآفرینی (پیامدهای پورتفولیوی کارآفرینی)

عوامل بسیاری از پورتفولیوهای کارآفرینی تأثیر می پذیرند که شامل انتقال دانش، کارآفرینی بین المللی، روابط با بازارهای خارجی، رشد و توسعه کسب و کارها و تشخیص فرصت های جدید می شود. در پژوهش حاضر، مهم ترین این عوامل بررسی می شود که رشد و توسعه کسب و کارها و تشخیص فرصت های جدید را در بر می گیرد.

رشد و توسعه کسب و کارها

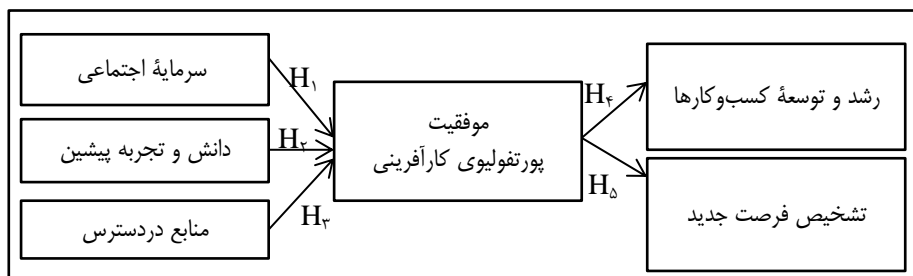
از دیدگاه کارآفرینان پورتفولیو راه اصلی دستیابی به رشد کسب و کارها، راه اندازی و ایجاد کسب و کارها و شرکت های جدید است. برخی شواهد نشان می دهد توسعه پورتفولیوی

کسب و کارها، سازوکاری است که کارآفرینان برای پیشینه‌سازی سود و دستیابی به رشد مجموعه کسب و کارهای خود به کار می‌گیرند (Scott & Rosa, 1996: 448- 469). رشد پورتفولیوی کارآفرینی اغلب با تشکیل یک شرکت جدید همراه است (Malfense Fierro & Kiviluoto, 2011: 1- 20). کارآفرینان با تجربه برای رشد و سازماندهی پورتفولیوی کارآفرینی خود یک سازمان مستقل جدید برپا می‌کنند (Wiklund, & Shepherd, 2008: 701- 725). یا کوباک و روزا (۲۰۰۵) دریافتند راه اصلی برای دستیابی به رشد برای شرکت‌های متوسط، راه‌اندازی شرکت‌های جدید است. لکنر و لیروناس (۲۰۰۹) نیز نتیجه گرفته‌اند رشد برای کارآفرینان در پورتفولیوی کارآفرینی رخ می‌دهد. برای یک کارآفرین، مالکیت تعدادی شرکت، منابع تکمیلی بیشتری را جذب می‌کند که به تسهیل بهره‌برداری از فرصت‌های جدید کمک می‌کند. بالونوا (2009) به این نتیجه رسیده است که کارآفرینان پورتفولیو با مالکیت چندین کسب و کار، از رشد بالایی برخوردارند. براین اساس، فرضیه چهارم این‌گونه مطرح می‌شود: پورتفولیوی کارآفرینی بر رشد و توسعه کسب و کارهای کارآفرین پورتفولیو تأثیر دارد.

تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه جدید

تشخیص فرصت کارآفرینانه، درک شرایطی برای سودآوری بالقوه از طریق تأسیس و شکل‌گیری کسب و کار جدید یا بهبود کسب و کار موجود تعریف می‌شود (Ozgen, 2003: 19). تشخیص فرصت شامل سه مرحله شناسایی نیازهای مبهم بازار یا منابع تخصیصی ناکارآمد، تشخیص پیوندی بین نیازهای مشخص بازار و منابع معین و درنهایت، ایجاد تناسبی جدید بین نیازها و منابع به‌ظاهر غیرمرتبط، در قالب مفهوم یک کسب و کار جدید است (محمدی‌الیاسی و همکاران، ۱۳۹۰: ۹). پارکر (۲۰۱۴) در پژوهشی بیان می‌کند کارآفرینان پورتفولیو با توجه به ویژگی‌های شخصیتی و همچنین پیشینه دانشی و کاری، توانایی بالایی برای تشخیص فرصت‌های راه‌اندازی کسب و کارها دارند. بر مبنای پژوهش اردیچولی و همکاران (۲۰۰۳)، شناسایی و توسعه موفق فرصت‌ها، با سطح بالایی از هوشیاری کارآفرینانه و وجود داشتن و استفاده کردن از شبکه اجتماعی وسیع مرتبط است. وستهد و همکاران (۲۰۰۵) بیان کردند کارآفرینان پورتفولیو بیشتر از انواع دیگر کارآفرینان، توانایی تشخیص فرصت‌های جدید را

دارند. براین اساس، فرضیه پنجم این گونه مطرح می‌شود: پورتفولیوی کارآفرینی بر کارآفرین پورتفولیو در زمینه تشخیص فرصت‌های جدید کارآفرینانه تأثیر دارد. با توجه به بررسی‌های انجام گرفته، چارچوب مفهومی در شکل ۱ در زمینه عوامل تأثیرگذار بر پورتفولیوی کارآفرینی و عوامل تأثیرپذیر از آن ارائه می‌شود.

شکل ۱. چارچوب مفهومی پژوهش

روش تحقیق

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و براساس ماهیت و روش، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمام کارآفرینان در سطح شهر اصفهان است که بیش از یک کسب و کار را همزمان اداره، مدیریت و کنترل می‌کنند. به منظور تعیین حجم جامعه آماری، به پایگاه‌های داده و اطلاعات موجود در سازمان صنعت، معدن و تجارت، اتاق بازرگانی و خانه صنعت و معدن اصفهان و... مراجعه شد که در برخی از آن‌ها هیچ گونه اطلاعاتی در مورد تعداد کارآفرینان پورتفولیو وجود نداشت یا اینکه آمارهای موجود یکسان نبود، اما در تمام آمارها وجود حداقل ۲۸۰ کارآفرین پورتفولیو تأیید می‌شد. برای محاسبه حجم نمونه از فرمول مدلسازی معادلات ساختاری و رابطه $5q \leq n \leq 15q$ استفاده شد که در فرمول فوق q تعداد پرسش‌های پرسشنامه و n اندازه نمونه است. با توجه به اینکه پرسشنامه شامل ۳۴ پرسش (۵ پرسش جمعیت‌شناختی و ۲۹ پرسش تخصصی) می‌شود، ۱۸۰ پرسشنامه توزیع شد که ۱۵۳ پرسش‌های اطلاعات صحیح داشتند و برای تحلیل داده‌ها استفاده شدند. متغیرها و تعداد پرسش‌های مربوط به هر متغیر در جدول ۱ آورده می‌شود.

جدول ۱. پرسش‌های مرتبط با متغیرهای پژوهش

متغیرها	تعداد پرسش‌ها	شماره پرسش‌ها
سرمایه اجتماعی	۳	پرسش‌های ۱ تا ۳
دانش و تجربه پیشین	۹	پرسش‌های ۴ تا ۱۲
سرمایه انسانی	۳	پرسش‌های ۱۳ تا ۱۵
منابع در دسترس	۳	پرسش‌های ۱۶ تا ۱۸
پورتفولیوی کارآفرینی	۴	پرسش‌های ۱۹ تا ۲۲
تشخیص فرصت‌های جدید	۳	پرسش‌های ۲۳ تا ۲۵
رشد و توسعه کسب‌وکار	۴	پرسش‌های ۲۶ تا ۲۹

برای نمونه‌گیری از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده استفاده شد. به این ترتیب، با مراجعه به جلسات گروهی این نوع از کارآفرینان در اتاق بازرگانی اصفهان یا دوره‌های آموزشی برگزار شده از سوی اتاق بازرگانی، جلسات برگزار شده در سازمان صنعت و معدن و تجارت و خانه صنعت و معدن- که این نوع از کارآفرینان در آنجا حضور داشته‌اند- برخی از آنان تصادفی انتخاب شدند و پرسشنامه‌ها پس از مراجعه به محل کار آن‌ها، توزیع و جمع‌آوری شد. ابزار گردآوری اطلاعات، پرسشنامه‌ای محقق ساخته است. روایی محتوایی پرسشنامه با برگزاری چندین جلسه و با استفاده از نظر کارشناسان مربوطه تأیید شد و برای بررسی روایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی و مدل‌های اندازه‌گیری استفاده شد که نتایج آن در جدول ۲ مشاهده می‌شود. در این پژوهش، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از مدلسازی معادلات ساختاری (SEM) و نرم‌افزار Amos ۱۸ استفاده شد. یکی از مهم‌ترین دلایل استفاده از SEM، قابلیت آزمون تئوری‌ها در قالب معادلات میان متغیرهاست. دلیل دیگر لحاظ کردن خطای اندازه‌گیری در این روش است که به محقق اجازه می‌دهد تجزیه و تحلیل داده‌های خود را با احتساب خطای اندازه‌گیری گزارش دهد.

برای بررسی پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شد که مقادیر آلفای کرونباخ در

جدول ۳ مشاهده می‌شود.

جدول ۲. نیکویی برازش

نام مدل	شاخص برازش	RMSEA	CFI	GFI	CMIN/DF
- عوامل تأثیرگذار بر پورتفولیوی کارآفرینی		۰/۰۷۳	۰/۹۴	۰/۹۵	۱/۸۱
- پورتفولیوی کارآفرینی		۰/۰۹۵	۰/۹۷	۰/۹۸	۲/۳۷
- عوامل تأثیرپذیر از پورتفولیوی کارآفرینی		۰/۰۸۱	۰/۹۶	۰/۹۵	۱/۹۸
- برازش مناسب		<۰/۱	>۰/۹	>۰/۹	<۳

جدول ۳. آلفای کرونباخ متغیرهای پژوهش

عوامل	شاخص	آلفای کرونباخ
	سرمایه اجتماعی	۰/۷۱۷
	تجربه و دانش پیشین	۰/۷۴۸
عوامل تأثیرگذار	سرمایه انسانی	۰/۷۴۸
	منابع در دسترس	۰/۸۳۵
	منابع مالی	۰/۷۶۰
	کل	۰/۸۴۵
پورتفولیوی کارآفرینی	عوامل تأثیرگذار	۰/۸۴۵
	پورتفولیوی کارآفرینی	۰/۷۳۱
	رشد و توسعه کسب و کار	۰/۷۳۴
عوامل تأثیرپذیر	تشخیص فرصت‌های جدید	۰/۸۰۷
	عوامل تأثیرپذیر	۰/۸۳۵

با توجه به اینکه پایایی هریک از معیارها بالاتر از ۷۰ درصد است، پایایی پرسشنامه نیز تأیید شد.

یافته‌ها

توصیف جمعیت شناختی

ویژگی‌های جمعیت شناختی پژوهش شامل جنسیت، سن، میزان تحصیلات، سابقه کاری و تعداد کسب و کار است. ۸۹/۵ درصد پاسخ‌دهندگان مرد و ۱۰/۵ درصد آن‌ها زن بوده‌اند. ۵۴/۹ درصد پاسخ‌دهندگان در سن ۲۶ تا ۳۵ سال، ۳۵/۹ درصد آن‌ها در سن ۳۶ تا ۴۵ سال و ۹/۲ درصد بیش از ۴۶ سال بوده‌اند. در زمینه تحصیلات، ۶/۵ درصد مدرک زیر دیپلم یا دیپلم، ۱۰/۵ درصد مدرک فوق دیپلم، ۶۷/۳ درصد مدرک کارشناسی، ۱۵/۷ درصد مدرک

کارشناسی ارشد داشته‌اند. ۳۹/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان سابقه کاری ۶ تا ۱۰ سال، ۴۰/۵ درصد سابقه کاری ۱۱ تا ۱۵ سال، ۱۰/۵ درصد سابقه کاری ۱۶ تا ۲۰ سال و ۹/۸ درصد سابقه کاری بیش از ۲۰ سال داشته‌اند. ۵۳/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان دو کسب‌وکار همزمان، ۳۰/۱ درصد سه کسب‌وکار همزمان، ۱۵/۷ درصد چهار کسب‌وکار همزمان و ۰/۷ درصد بیش از چهار کسب‌وکار را همزمان اداره می‌کردند.

آزمون نرمال بودن شاخص‌ها

فرض نرمال بودن داده‌های مستخرج از پرسشنامه‌های جمع‌آوری‌شده با استفاده از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف انجام گرفت. با توجه به اینکه سطح معناداری برای همه متغیرها بالاتر از ۰/۰۵ است، توزیع داده‌ها نرمال است. نتایج آزمون در جدول ۴ مشاهده می‌شود.

جدول ۴. آزمون نرمال بودن داده‌ها

متغیر	سرمایه اجتماعی	تجربه و دانش پیشین	منابع در دسترس	پورتفولیوی کارآفرینی	رشد و توسعه کسب‌وکار	تشخیص فرصت‌های جدید
سطح معناداری	۰/۴۳	۰/۳۸	۰/۴۷	۰/۴۹	۰/۵۲	۰/۵۰

با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها و امکان استفاده از آزمون‌های پارامتریک، برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از طریق مدل‌سازی معادلات ساختاری، ابتدا برازش الگوی ساختاری آزمون شد. در جدول ۵، شاخص‌های برازش این الگو نشان داده می‌شود. همان‌طور که مشاهده می‌شود شاخص‌ها مقادیر قابل قبولی دارند و از نظر سازه نیز روایی مناسبی دارند.

جدول ۵. شاخص‌های برازش الگوی ساختاری پژوهش

نام مدل	شاخص برازش	CMIN/DF	GFI	CFI	RMSEA
الگوی ساختاری	۲/۵۵	۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۹۱	۰/۱
برازش مناسب	<۳	>۰/۹	>۰/۹	>۰/۹	<۰/۱

آزمون فرضیه‌های پژوهش

سپس فرضیات پژوهش آزمون شدند که در ادامه نتایج آن بیان می‌شود.

فرضیه اول: سرمایه اجتماعی کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیرگذار است. در جدول ۶، نتیجه آزمون فرضیه اول نشان داده می‌شود.

جدول ۶. نتیجه آزمون فرضیه اول

نتیجه	P	مقدار بحرانی	ضریب بتا	مسیر
تأیید	۰/۰۰۱	۲/۳۳	۰/۲	سرمایه اجتماعی بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیر معناداری دارد.

با توجه به اینکه مقدار بحرانی بیشتر از ۱/۹۶ است، این فرضیه تأیید می‌شود.

فرضیه دوم: تجربه و دانش پیشین کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیرگذار است. در جدول ۷، نتیجه آزمون فرضیه دوم نشان داده می‌شود.

جدول ۷. نتیجه آزمون فرضیه دوم

نتیجه	P	مقدار بحرانی	ضریب بتا	مسیر
تأیید	۰/۰۰۱	۴/۰۹	۰/۳۹	تجربه و دانش پیشین کارآفرین بر ایجاد پورتفولیوی کارآفرینی تأثیر معناداری دارد.

با توجه به اینکه مقدار بحرانی بیشتر از ۱/۹۶ است، فرضیه دوم نیز تأیید می‌شود.

فرضیه سوم: منابع در دسترس کارآفرین پورتفولیو بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیرگذار است. در جدول ۸، نتیجه آزمون فرضیه سوم نشان داده می‌شود.

جدول ۸. نتیجه آزمون فرضیه سوم

نتیجه	P	مقدار بحرانی	ضریب بتا	مسیر
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۸۸	۰/۳۶	منابع در دسترس کارآفرین بر پورتفولیوی کارآفرینی تأثیر معناداری دارد.

با توجه به اینکه مقدار بحرانی بیشتر از ۱/۹۶ است، این فرضیه نیز تأیید می‌شود.

فرضیه چهارم: پورتفولیوی کارآفرینی بر رشد و توسعه کسب و کارها تأثیرگذار است.

در جدول ۹، نتیجه آزمون فرضیه چهارم مشاهده می شود.

جدول ۹. نتیجه آزمون فرضیه چهارم

نتیجه	P	مقدار بحرانی	ضریب بتا	مسیر
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۵۴	۰/۶۴	پورتفولیوی کارآفرینی بر رشد و توسعه کسب و کارها تأثیر معناداری دارد.

با توجه به اینکه مقدار بحرانی بیشتر از $1/96$ است، فرضیه چهارم نیز تأیید می شود.
فرضیه پنجم: پورتفولیوی کارآفرینی بر تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه جدید تأثیر گذار است.
 در جدول ۱۰، نتیجه آزمون فرضیه چهارم نشان داده می شود.

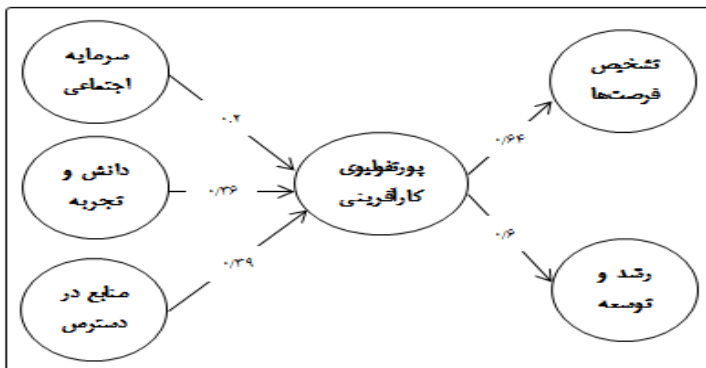
جدول ۱۰. نتیجه آزمون فرضیه پنجم

نتیجه	P	مقدار بحرانی	ضریب بتا	مسیر
تأیید	۰/۰۰۱	۵/۳۰	۰/۶۰	پورتفولیوی کارآفرینی بر تشخیص فرصت‌های جدید تأثیر معناداری دارد.

با توجه به اینکه مقدار بحرانی بیشتر از $1/96$ است، فرضیه چهارم تأیید می شود.

مدل نهایی پژوهش

الگوی ساختاری پژوهش حاضر نیز به صورت زیر است:

شکل ۲. الگوی ساختاری پژوهش

بحث و نتیجه گیری

بیشتر پژوهش‌های پیشین در زمینه کارآفرینان پورتفولیو، بر تجربه شکست یا موفقیت قبلی کارآفرینان متمرکز بوده‌اند و مسائل آموزش کارآفرینی و ویژگی‌های شناختی کارآفرینان را بررسی کرده‌اند. همچنین، بیشتر مطالعات انجام گرفته نوع‌شناسی‌های کارآفرینان را ارائه داده‌اند که اغلب توصیفی بوده و عوامل مؤثر بر پورتفولیوی کارآفرینی و عوامل تأثیرپذیر از آن به‌طور همزمان بررسی نشده است. همچنین، پژوهشی درمورد پورتفولیوی کارآفرینی در ایران انجام نگرفته است.

مقدار ضریب بتا برای فرضیه نخست نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری سرمایه اجتماعی کارآفرین بر پورتفولیوی کارآفرینی ۰/۲ است. پژوهش‌های پیشین مویز و همکاران (۲۰۱۵)، پارکر (۲۰۱۴)، موریش (۲۰۰۸)، برت (۲۰۰۰) و ویکلند و شفرد (۲۰۰۸) نیز سرمایه اجتماعی را در پورتفولیوها بررسی کرده‌اند، ولی تمرکز اصلی این پژوهش‌ها بر استفاده از شبکه و سرمایه اجتماعی برای پرکردن خلأهای موجود در کسب‌وکارهای فعلی کارآفرینان و همچنین تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر تشخیص فرصت‌های جدید است. این پژوهش تأثیر سرمایه اجتماعی و شبکه‌های قوی کارآفرین بر تشکیل و موفقیت راه‌اندازی پورتفولیوی کارآفرینی را بررسی می‌کند.

مقدار ضریب بتا برای فرضیه دوم نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری دانش و تجربه قبلی کارآفرین بر پورتفولیوی کارآفرینی ۰/۳۹ است. سایر پژوهش‌ها مانند مارلین و همکاران (۲۰۱۳)، موریش (۲۰۰۸)، هوین و تیهولا (۲۰۰۷)، ساراسواتی (۲۰۰۱)، اوزگن (۲۰۰۳) و وستهد (۲۰۰۴) نیز این متغیر را بررسی کرده‌اند، اما در پژوهش‌های مذکور، دانش و تجربه پیشین کارآفرین با هم آزمون نشده و تأثیر توأم آن‌ها بر ایجاد و موفقیت پورتفولیوی کارآفرینی سنجیده نشده است. همچنین، پژوهش‌های پیشین بر تأثیر دانش و تجربه قبلی کارآفرین بر موفقیت وی در کسب‌وکار فعلی او متمرکزند نه بر پورتفولیوی کارآفرینی آنان.

مقدار ضریب بتا برای فرضیه سوم نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری منابع در دسترس کارآفرین بر پورتفولیوی کارآفرینی ۰/۳۶ است. پژوهش‌های هونجو (۲۰۱۵)، ویلیامز (۲۰۱۳)، موریش (۲۰۰۸)، وستهد و همکاران (۲۰۰۵)، آلسوس و لوگرن (۲۰۰۶)، اوکباساران و همکاران (۲۰۰۳)، گاندردی و ولش (۲۰۰۱) و وستهد (۲۰۰۴) نیز تأثیر منابع در دسترس (منابع

انسانی و مالی) را بررسی کرده‌اند، ولی در این پژوهش‌ها، انواع راه‌های تأمین مالی کارآفرینان برای راه‌اندازی یک کسب‌وکار ذکر شده است. همچنین، در آن‌ها بر حفظ و نگهداشت نیروی انسانی به‌عنوان منبع مهم و ارزشمند سازمان تمرکز شده است، درحالی‌که این پژوهش تأثیر منابع مالی داخلی و در دسترس کارآفرین و همچنین داشتن منابع انسانی بر تشکیل و موفقیت پورتفولیوهای کارآفرینی را بررسی کرده است.

مقدار ضریب بتا برای فرضیه چهارم نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری پورتفولیوی کارآفرینی بر رشد و توسعه کسب‌وکارها ۰/۶۴ است. پژوهش‌های ملفنسی فیرو و کیولوتو (۲۰۱۱)، بالونیوا (۲۰۰۹)، وستهد و همکاران (۲۰۰۵) و یاکویاکی و روزا (۲۰۰۵) نیز تأثیر پورتفولیوهای کارآفرینی بر رشد و توسعه را بررسی کرده‌اند. البته در این پژوهش‌ها به‌طور عمده تأثیر پورتفولیوها و خوشه‌ها بر رشد و توسعه اقتصادی جامعه و همچنین رشد و توسعه پورتفولیوها در اقتصاد در حال توسعه بررسی شده است، اما در پژوهش حاضر رشد و توسعه تمام کسب‌وکارهای کارآفرین پورتفولیو ناشی از ایجاد و موفقیت پورتفولیوی کارآفرینی بررسی شده است.

مقدار ضریب بتا برای فرضیه پنجم نشان می‌دهد میزان تأثیرگذاری پورتفولیوی کارآفرینی بر تشخیص فرصت‌های جدید ۰/۶۰ است. پژوهش‌های پیشین از جمله پارکر (۲۰۱۴)، موریش (۲۰۰۸)، هونین و تیهولا (۲۰۰۷)، وستهد و همکاران (۲۰۰۵)، اردیچولی و همکاران (۲۰۰۳) و محمدی‌الیاسی و همکاران (۱۳۹۰) نیز نتایج این پژوهش را تأیید می‌کنند، با این تفاوت که در پژوهش‌های یادشده تأثیر مستقیم سرمایه اجتماعی بر تشخیص فرصت‌ها بررسی شده است و ویژگی‌های روان‌شناختی کارآفرینان پورتفولیو بر تشخیص فرصت‌ها مؤثر دانسته شده است، ولی پژوهش حاضر نقش پورتفولیوی کارآفرینی بر تشخیص فرصت‌های جدید را بررسی می‌کند. درضمن، منظور از تشخیص فرصت‌های جدید در پژوهش‌های پیشین، ایده‌پردازی، خلق و کشف ایده‌های نو است، درحالی‌که این پژوهش تشخیص فرصت‌های جدید را با راه‌اندازی کسب‌وکاری جدید همراه می‌داند.

محدودیت‌های پژوهش

اصلی‌ترین محدودیت این پژوهش، نبودن بانک اطلاعاتی و آمار دقیق و منسجم درباره کارآفرینان پورتفولیو بود؛ بنابراین، حجم جامعه آماری به صورت دقیق برآورد نشد. محدودیت دیگر آن است که یافته‌های پژوهش حاضر فقط به مدت زمان جمع‌آوری داده‌ها محدود است و شاید گذشت زمان بر متغیرهای مورد مطالعه در این پژوهش تأثیر بگذارد و موجب تغییر در تفسیر نتایج در زمان‌های دیگر شود.

پیشنهاد‌های پژوهش آتی

براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد‌های زیر به منظور پژوهش‌های آتی ارائه می‌شود:

۱. در زمینه الگوی پژوهش توصیه می‌شود سایر عوامل مؤثر بر پورتفولیوی کارآفرینی مانند منابع سازمانی و فناورانه‌ای، مشکلات و موانع پیش رو در زمینه تشکیل پورتفولیوهای کارآفرینی، شرایط کارآفرینی و تعامل با محیط خارجی و... نیز آزمون شوند؛ ۲. در زمینه الگوی پژوهش توصیه می‌شود سایر عوامل تأثیرپذیر از پورتفولیوی کارآفرینی مانند انتقال دانش، کارآفرینی بین‌المللی و روابط با بازارهای خارجی و... آزمون شوند؛ ۳. با توجه به یافته‌های جانبی پژوهش و معنادار بودن تفاوت میان پاسخ‌ها در گروه‌های مختلف جمعیت‌شناختی، توصیه می‌شود پژوهش‌های مستقلی درباره تأثیر این ویژگی‌های جمعیت‌شناختی بر متغیرهای اصلی پژوهش صورت پذیرد؛ ۴. توصیه می‌شود متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش در زمینه کارآفرینان سریالی نیز بررسی شود.

منابع

- ادیب، یوسف و مردان اربط فاطمه (۱۳۹۳)، «پدیدارشناسی تجربیات و ادراکات کارآفرینان از پدیده کارآفرینی: یک مطالعه کیفی»، توسعه کارآفرینی، دوره هفتم، شماره ۳: ۴۶۵-۴۴۷.
- امینی نژاد، روجا، قلی پور، آراین و اسلامی بیدگلی، غلامرضا (۱۳۸۹)، «سرمایه اجتماعی کارآفرینان نوپا و تأمین مالی غیررسمی»، توسعه کارآفرینی، سال سوم، شماره ۱۰: ۴۹-۷۰.
- حاجی زاده، علی، زالی، محمد رضا و بیگ پور، عفت (۱۳۹۳)، «بررسی رابطه دانش پیشین با تشخیص فرصت‌های کارآفرینانه: نقش میانجی هوشیاری کارآفرینانه و یادگیری کارآفرینانه»، توسعه کارآفرینی، دوره هفتم، شماره ۴: ۶۱۳-۶۳۳.
- دهقانپور فراشاه، علی (۱۳۸۱)، «کارآفرینی و کارآفرینان، تعاریف و ویژگی‌ها»، فصلنامه صنایع، شماره ۳۳: ۳-۸.
- کریمی، آصف و بوذرجمهری، شهریار (۱۳۹۳)، «تحلیل سازوکارهای تأمین مالی کسب‌وکارهای کوچک و متوسط»، توسعه کارآفرینی، دوره هفتم، شماره ۳: ۴۸۶-۴۶۷.
- محمدی الیاسی، قنبر، رکنی، ندا و طیبی، سید کمیل (۱۳۹۰)، «نقش شبکه‌های اجتماعی در تشخیص فرصت‌های کارآفرینی»، توسعه کارآفرینی، سال سوم، شماره ۱۱: ۷-۲۶.
- Also, G. A. & Kolvereid, L. (1998), "The Business Gestation Process of Novice, Serial and Parallel Business Founders", *Entrepreneurship Theory and Practice*: 101- 114.
- Also, G. A. & Ljunggren, E. C. (2006), "Types of portfolio entrepreneurs: Motivations, characteristics and performance", *Frontiers of Entrepreneurship Research*, 26(6), Article 10. PP: 6-10
- Ardichvili, A., Cardozo, R. & Ray, S. (2003), "A Theory of Entrepreneurial Opportunity Identification and Development", *Journal of Business Venturing*, 18(1): 105- 123.
- Balunywa, W. (2009), *Portfolio entrepreneurs and economic growth: The case of Uganda*, PhD thesis, field of Philosophy.
- Burt, R. S. (2000), "The Network Structure of Social Capital", *Research in organizational behavior*, 22: 75.
- Carter, S., Tagg, S. & Dimitratos, P. (2004), "Beyond portfolio entrepreneurship: Multiple income sources in small firms", *Entrepreneurship & Regional Development*, 16(6): 481- 500.
- Castaño, M. S., Méndez, M. T. & Galindo, M. A. (2015), "The effect of social,

- cultural, and economic factors on entrepreneurship”, *Journal of Business Research*, 68(7):1496- 1500.
- Chandler, G. N. & Hanks, S. H. (1998), “An Examination of Substitutability of Founders Human and Financial Capital in Emerging Business Ventures”, *journal of business venturing*, 13(5): 353– 369.
- Cohen, D. & Soto, M. (2007), “Growth and human capital: Good data, good results”, *Journal of economic growth*, 12(1): 51- 76.
- Donckels, R., Dupont, B. & Michel, P. (1987), “Multiple Business Starters. Who? Why? What?”, *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, 5(1): 48– 63.
- Gundry, L. & Welsch, H. (2001), “The ambitious entrepreneur: High growth strategies of women-owned enterprises”, *Journal of Business Venturing*, 16(5): 453- 470.
- Honjo, Y. (2015), “Why are entrepreneurship levels so low in Japan?”, *Japan & The World Economy*, 36:88- 101.
- Huovinen, J. & Tihula, S. (2007), “Entrepreneurial learning in the context of portfolio entrepreneurship”, *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 14(3): 152- 171.
- Iacobucci, D. & Rosa, P. (2003). The process of business group formation by habitual entrepreneurs: Entrepreneurial dynamics and organizational setting, paper presented at the BKERC 2003, *Babson Kauffman Entrepreneurship Research Conference*, Babson College, Babson Park, MA, June.
- Iacobucci, D. & Rosa, P. (2005), “Growth, diversification and business group formation in entrepreneurial firms”, *Small Business Economics*, 25: 65- 82.
- Lechner, C. & Leyronasm, C. (2009), “Small business group formation as an entrepreneurial development model”, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33(3):645– 667.
- Malfense Fierro, A. C. & Kiviluoto, N. (2011), “A longitudinal perspective of portfolio entrepreneurship: Portfolio creation and growth in a developing economy”, *ICSB World Conference Proceedings*:1- 20.
- Marilyn, A. U., Foo, M. D. & Song, Zh. (2013), “Joint effects of prior start-up experience and coping strategies on entrepreneur’s psychological well-being”, *Journal of Business Venturing*, 28(5): 583– 597.
- Morrish, S. C. (2008), *Portfolio entrepreneurs: Pathways to growth and development*, PhD thesis, Field of Business and Law, University of Canterbury.

- Moyes, D., Ferri, P., Henderson, F. & Whittam, G. (2015), "The stairway to Heaven? The effective use of social capital in new venture creation for a rural business", *Journal of Rural Studies*, 39: 11- 21.
- Ozgen, E. (2003), *Entrepreneurial opportunity recognition: Information flow, social, and cognitive perspective*, PhD thesis.
- Parker, S. C. (2014), "Who become serial and portfolio entrepreneurs?", *Small Business Economics*, 43(4):887– 898.
- Psych, D. & Plate, M. (2010), "Portfolio entrepreneurship as firm design– a process analysis of portfolio entrepreneurship practices in the context of family businesses", *WIFU Working Paper Series*: 1- 15.
- Ramírez, Y., Lorduy, C. & Rojas, J. A. (2007), "Intellectual capital management in Spanish universities", *Journal of Intellectual Capital*, 8(4): 732- 748.
- Sarasvathy, S. D. (2001), "Causation and effectuation: Toward a theoretical shift from economic inevitability to entrepreneurial contingency", *The Academy of Management Review*, 26: 243– 263.
- Scott, M. & Rosa, P. (1996), "Opinion: Has firm level analysis reached its limits? Time for a rethink", *International Small Business Journal*, 14(4): 448- 469.
- Shepherd, D. A. & DeTienne, D. R. (2005), "Prior knowledge, potential financial reward, and opportunity identification", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 29(1): 91- 112.
- Stam, W., Arzlanian, S. & Elfring, T. (2014), "Social capital of entrepreneurs and small firm performance: A meta-analysis of contextual and methodological moderators", *Journal of Business Venturing*, 29(1): 152– 173.
- Ucbasaran, D., Wright, M., Westhead, P. & Busenitz, L., (2003), "The impact of entrepreneurial experience on opportunity identification and exploitation: Habitual and novice entrepreneurs", *Firm Emergence and Growth*, 6:231- 263.
- Westhead, P. (2004), "Policy toward novice, serial and portfolio entrepreneurs", *Environment and Planning: Government and Policy*, 22(6): 779- 798.
- Westhead, P., Ucbasaran, D., Wright, M. & Binks, M. (2005), "Novice, Serial and Portfolio Entrepreneur Behaviour and Contributions", *Small Business Economics*, 25(2): 109– 132.

- Westhead, P. & Wright, M. (1996), "Novice, portfolio and serial founders: Are they different?", *Working Paper*: 1- 43.
- Wiklund, J. & Shepherd, D. A. (2008), "Portfolio entrepreneurs: Habitual and novice founders, new entry, and modes of organizing", *Entrepreneurship Theory and Practice*, 32 (4): 701– 725.
- Williams, D. R. (2013), "Human and financial capital as determinants of biopharmaceutical IPO de-listings", *Journal of Business Research*, 66: 2612– 2618.